

‘Ben je gescheiden?’ vraagt Nils Mikkel Somby kort nadat hij me van het kleine vliegveld van Lakselv heeft opgehaald. Hij is in de veertig, heeft een gedrongen postuur en kort donkerblond haar. Zijn ronde gezicht is gebruind tot waar de oorkleppen van zijn Sámi-bontmuts ophouden. We rijden in zijn Volkswagenbusje naar Karasjok, de hoofdstad van de Sámi, in het noorden van Noorwegen. De lange rechte weg is omzoomd door naaldbomen. Nils is al jaren zonder vrouw, vertelt hij. Hij is nooit getrouwd geweest, maar heeft wel een dochter. Vannacht zullen we in zijn huis in Karasjok doorbrengen om de volgende dag naar de berghut te gaan waar zijn broer Rasmus al bij hun kudde is. Met meer dan tweeduizend rendieren gaan we de komende weken naar het eiland Magerøya, een afstand van ruim driehonderd kilometer.

‘We zullen ’s nachts en ’s morgens vroeg als de sneeuw nog bevroren is, trekken. Laten we hopen op overdag lichte dooi en ’s nachts vorst.’

Hij verwacht dat het een extra zware tocht gaat worden. In de winter en in het voorjaar is veel meer sneeuw gevallen dan gewoonlijk, de dieren zijn verzwakt. Gisteren zijn in een andere kudde zestien rendieren omgekomen. Met hun hoeven kon-

den ze de dikke laag sneeuw niet meer wegschrapen om bij mos te komen. De herder had de uitgeputte dieren uit de kudde gehaald en op zijn slee naar de weg gebracht, vanwaar ze in een vrachtauto naar de zomerweiden in Magerøya werden vervoerd. Maar het transport overleefden ze niet meer.

Ik vraag hem wie er nog meer aan de trek deelnemen.

‘Mijn broer Rasmus en mijn neef John.’

Hij stopt bij een benzinstation, koopt één beker koffie, en rijdt verder. Als de kop half leeg is, vraag ik of ik ook een slok kan nemen. ‘Tien punten verdiend,’ antwoordt Nils, met een klein lachje. ‘Als we uit dezelfde kop kunnen drinken, geeft dat op de trek ook geen problemen.’

Hij wijst op een omheining waarachter een militair kamp ligt en zegt dat het jarenlange conflict tussen de overheid en de rendierhouders over grondrechten nog steeds niet is opgelost. Land is gemeenschappelijk eigendom, volgens de Sámi, ze hebben het recht er hun dieren te laten grazen.

Nu hij zelf met het onderwerp landrechten komt, vraag ik hem hoe het staat met de voorgenomen koper- en goudwinning in de buurt van Karasjok. ‘Er is nog geen mijn,’ antwoordt hij, ‘maar als die er wel komt, vrees ik een invasie van Noren. Dat betekent verlies van de Sámi-cultuur. Daarvoor hoef je maar naar de Sámi in Zweden te kijken die in de buurt van de erts- en ijzermijnen bij Kiruna wonen. Die zijn niet alleen hun graasgebieden verloren, maar ook hun taal.’

Voor ons doemen de houten huizen van Karasjok op. Op de daken ligt een dik pak sneeuw. Nils stopt voor een rood geschilderd huis. Via een smal pad dat hij in de sneeuw heeft uitgegraven, bereiken we het portaal. Terwijl ik mijn laarzen uittrek, zie ik hoe zijn magere twaalfjarige dochter haar slaapkamer binnenschiet. Nils is een paar dagen geleden thuisgekomen van de hoogvlakte om de trek voor te bereiden. Hij

laat me een boodschappenlijst zien. De jam staat tussen de brandstof, de motorolie en de brokken voor de rendieren. Hij moet nog een paraffinekachel en een slede kopen, dan is hij klaar. Een week terug was hij op de hoogvlakte om de rendieren die sterk verspreid rondliepen, bij elkaar te drijven. Nu past zijn broer op.

Nils trekt zijn laarzen weer aan, met de mededeling dat hij de stad in moet en zo weer terug is.

Ik kijk de huiskamer rond. Geen boeken of kranten. Een dvd-speler, een stereotoeren, een grote televisie. Een bank. Een hond. Portretten van zijn dochter met haar moeder. Van zijn familie. In de open keuken de afwas van minstens een week.

Als hij anderhalf uur later terugkomt, vraagt hij of ik gegeten heb. Sámi hebben geen vaste tijden waarop ze aan tafel gaan, zegt hij, ik moet vooral eten pakken als ik trek heb. Het is negen uur 's avonds.

'Heb jij al gegeten?' vraag ik.

'Ja, zojuist in de stad.' Hij maakt een gebaar naar de keuken: eet als je honger hebt. Ik trek de koelkast open, maar die is min of meer leeg. Terwijl ik thee zet, denk ik: een gescheiden man, een herder, hij zal gezelschap ontwend zijn.

Vroeger gingen hele families op trektocht, dus vraag ik hem of zijn dochter ook meegaat.

'Die is te zwak en te klein, de trektocht is veel te zwaar,' antwoordt Nils. 'Ze zou hulp nodig hebben van haar moeder of oma, want ik kan me niet bemoeien met een kind dat het koud heeft of liever voor de televisie zit, ik moet me kunnen concentreren op de rendieren.' Toen hij als kind meeging met zijn ouders was de trektocht een vanzelfsprekend onderdeel van zijn leven.

Hij zucht bij het vooruitzicht wat hij morgen nog allemaal moet doen. Om me nuttig te maken, bied ik aan de afwas te doen. Opgelucht stemt hij toe. Ik werk me door de hoge stapel

vuil servies heen en ruim een stapel pizzadozen, lege zakken chips en frisdrankflessen op.

De volgende morgen brengen we eerst Nils' dochter naar school. Het meisje, modern gekleed en spelend met haar mobieltje, onderscheidt zich in niets van een willekeurig Nederlands kind. Wel verbaast het me dat ze niet haar tanden poetst, noch zich wast.

Nadat we haar bij school hebben afgezet, gaan we een slede met huif kopen, een nieuwigheid. Nils wil de volgende winter zijn moeder en zijn dochter mee kunnen nemen naar de kudde, beschermd tegen weer en wind. Hij besluit af te zien van het kopen van de paraffinekachel.

We rijden het stille besneeuwde Karasjok door en stoppen voor het huis van zijn ouders. Als we de deur openen, horen we zijn moeder *yoiken*, de traditionele zang van de Sámi. De ge neuriede liederen roepen herinneringen op aan geliefden, het landschap en de rendieren. Het is een hartenkreet, een melancholiek bijna-jammeren. De yoik is ook een verheerlijking van de relatie tussen natuur en mens, het valt bijna samen met de identiteit van de Sámi. Het yoiken van de moeder van Nils voelt als een begroeting. De moeder legt haar breiwerk neer en we schudden elkaar de hand.

'Maar we kennen elkaar al,' roep ik uit. Ik herken haar van een paar jaar terug toen ik het openluchtmuseum in Karasjok heb bezocht waar ze in een Sámi-hut klederdracht naaide. Het was na afloop van een voettocht door Finnmark. Ik was nieuwsgierig geworden naar de Sámi, die ik tijdens de tocht kort ontmoette. De combinatie van traditie en moderniteit, van gewoonte en verandering fascineerde mij. Aan de ene kant leven de Sámi al heel lang met bankpasjes, mobiele telefoons, sneeuwscooters en auto's en aan de andere kant weten ze al tienduizend jaar op de toendra te overleven. De Sámi worden

wel 'het laatste oervolk van Europa' genoemd, die in 'Europa's laatste wildernis' leven, maar ook de 'meest gemoderniseerde inheemsen van de wereld'.

De moeder van Nils, Karin, draagt dit keer geen traditionele kleding, maar een trainingsbroek over haar zware lijf, haar wangen zijn door een huidziekte vuurrood, haar grijze haar piekt rondom haar hoofd. Ze lacht me vriendelijk toe.

Terwijl Nils met zijn vader in het Samisch de migratie van de rendieren bespreekt, bewonder ik het handwerk van zijn moeder en de familieportretten aan de muur. Het interieur is gelijksoortig als het huis van Nils. Karin spreekt Noors. Ze vertelt dat Sámi-kleren zoveel warmer zijn dan westerse kleding. Dertig jaar geleden was haar broer, gekleed in een *paesk*, een jas van rendiervacht, met zijn sneeuwscooter gekanteld en in een kloof gevallen. Het vroom 35 graden, hij lag met zijn gebroken been de hele nacht in de sneeuw, maar overleefde het dankzij zijn *paesk*.

De buitendeur slaat dicht. Dochter Ella komt binnen.

'Ga je ook mee op trek?' vraag ik na de begroeting.

'Nee, ik ben al vijftien jaar niet meer mee geweest. Ik heb een baan en geen tijd om er wekenlang tussenuit te gaan op een niet van tevoren af te spreken tijdstip.' Wel helpt ze in de zomervakantie haar ouders met de verkoop van toeristische producten.

Karin, die opgroeide tijdens het assimilatiebeleid van de Noorse overheid toen de Sámi in hun eigen land werden gekoloniseerd, moest vroeger iedere winter drie maanden naar een internaat. 'Ik heb daar niets geleerd. De Sámi-kinderen verstonden niets van de Noors sprekende leraren. Er was geen openlijke discriminatie, maar we werden wel uitgelachen. Ik heb Noors geleerd, omdat ik het op straat in Skarsvåg en Honningsvåg, waar we ook een huis hebben, nodig had.' Haar kinderen, die in de jaren zeventig naar school gingen toen het be-

leid radicaal veranderde, kregen tweetalig onderwijs. 'Ik spreek wel Samisch,' zegt Ella, 'maar veel minder goed dan mijn ouders. Een aantal woorden voor slede, rendieren en kleding gebruiken we simpelweg niet meer door de komst van de sneeuwscooter en westerse kleding.'

'Omdat we zo lang onze taal op school niet mochten spreken en alleen thuis gebruikten,' zegt Karin, 'is er een gat in de woordenschat ontstaan. Begrippen als aardrijkskunde, commissie, fiets, computer, stoplicht, trein, crèche bestaan niet in het Samisch. Nu de Samische taal wordt gekoesterd moeten we nieuwe woorden uitvinden.'

Haar dochter vertelt dat bijvoorbeeld in het Inari-Samisch zo'n 10000 nieuwe woorden zijn gemaakt. Het Inari wordt nog maar door 360 mensen in Finland gesproken. Toch zijn ze heel actief om de taal nieuw leven in te blazen. Er is een taalconsultatiebureau opgericht om jonge ouders ertoe over te halen hun kinderen Inari te leren. Leraren, dominees en journalisten kunnen taallessen krijgen. Sámi-kinderen die niet meer in Sápmi opgroeien, kunnen het via internet leren.

Het Samisch is van een uitstervende taal omhoog getild naar een officieel erkende minderheidstaal. Sinds de Sámi-taalwet in 1992 moeten officiële documenten ook in het Samisch zijn en mogen Sámi hun eigen taal gebruiken in hun contacten met autoriteiten, zoals het gerechtshof. Dat lost nog lang niet alle problemen op, want het vertalen van Samisch, dat met één woord gecompliceerde aspecten uit de natuur en de omgeving beschrijft, is lastig. Karin geeft een voorbeeld. 'Een rechter vraagt in een strafzaak om hoeveel rendieren het gaat. De gedupeerde antwoordt: acht rendieren: drie *áldu* en twee *cearpmat*. De rechter zegt: "Dan gaat het dus maar om vijf rendieren?" Hij begrijpt niet dat het bij *áldu* om beesten met een kalf gaat.'

Karin staat op en gaat de juiste maat Sámi-laarzen en vilten tussenslofften voor me zoeken. Nadat ik ze heb aangetrokken, knielt ze bij me neer en rangschikt zorgvuldig hooi tussen de binnen- en buitenlaars. Nils' vader, Mikkel, een broodmagere contramal van zijn vrouw, staat vanuit de keuken zwijgend toe te kijken. Met zijn ijsblauwe ogen en schaarse haren ziet hij er als een kwetsbare vogel uit. Ik probeer me voor te stellen hoe hij met zijn postuur de barre wintermaanden doorstaat. Hij draait zich weer om naar het gasfornuis om in een stoofpot rendiervlees te roeren.

Nils zegt dat ik de laarzen uit moet trekken, later neemt een familielid die wel mee naar de berghut. Leunend tegen het aanrecht, eet Mikkel het rendiervlees. Hij biedt niemand anders iets aan. Ik denk aan de woorden van Nils: Sámi eten wanneer ze zin hebben. Bij het weggaan werp ik een blik in de slaapkamer, een onbeschrijflijke ruimte, overal slingeren kleren, de grond ligt vol spullen en zakken.

'Wat heb je met je vader afgesproken over de trektocht?' vraag ik, terwijl we weer in de auto stappen.

'Het kan per dag en per uur veranderen. De rendieren beslissen.' Wel gaan we vanavond naar de berghut om de rendieren in de gaten te houden. Hij maakt zich zorgen over hun gezondheid. We zullen één of twee dagen bij de berghut zijn voordat we aan de trek beginnen.

Nils' mobiel gaat, er volgt een kort gesprek. Nadat hij heeft afgebroken, zegt hij: 'Dat was de schipper van de boot waarmee we de kudde over het zeegat naar Magerøya zullen brengen. Hij vroeg of ik de datum van onze overtocht wil ruilen met die van een andere herder. Dat wil ik niet. Sommigen hebben enkele honderden rendieren, anderen duizenden, maar we hebben allemaal problemen met de dikke laag sneeuw.' Nors kijkt hij voor zich uit.

'Waarom trekken alleen de herders van Karasjok en Kauto-

keino met hun kudde naar de kust en andere herders die iets noordelijker wonen niet?’ vraag ik.

‘Er zijn te veel herders in Karasjok en Kautokeino, er is te weinig voedsel voor de dieren en het is te warm. Bovendien gaan de rendieren noordwaarts omdat ze hier in de beboste heuvels blootgesteld zijn aan veel insecten.’ Hun vacht is zomers in de rui, waardoor ze nog meer last hebben van muggen en vliegen. Geïrriteerd stampen ze op de grond en vertrappen daardoor de begroeiing of breken een poot als het stenig terrein is. Om de insecten te ontvluchten, trekken ze zich terug op de sneeuwvelden. Maar daar vinden ze geen gras, waardoor ze zwakker worden. Terwijl hun zomerconditie juist allesbepalend is voor hoe ze de lange winter doorkomen. Speciaal voor de vrouwtjes is het extra belangrijk dat ze na het kalveren lekker vet worden. Allemaal redenen om naar de kale eilanden te gaan, waar een frisse bries de insecten verjaagt. De ideale zomer voor rendieren is winderig, nat en koel. In totaal gaan er zo’n 100 000 in het voorjaar naar de kust en gaan zo’n 150 000 beesten, inclusief hun kalveren, in het najaar terug.

Voordat we naar de berghut gaan, halen we extra kleren voor me op bij Jan Helge, de manager van Sápmi Park, een openluchtmuseum tussen de naaldbomen. Jan Helge laat op zich wachten.

Ik denk terug aan hoe moeilijk het was iemand te vinden met wie ik de trektocht kon meemaken. Uiteindelijk kwam Jan Helge, die ik een paar jaar eerder had ontmoet, met een voorstel. Nils Mikkel Somby wilde me meenemen. Ik zou een passagiersplek krijgen op de sneeuwscooter van Nils; ik zou slapen in hun *lávvu*; ik zou met hen mee-eten en drinken; ik zou motorkleding van het museum krijgen; ik kon de hele migratie meemaken die gewoonlijk zes tot zeven dagen duurt, maar ook in drie tot vier dagen gefikst zou kunnen zijn. Nils

zou me alle benodigde informatie geven en helpen mijn project te realiseren. Voor dit alles vroeg Nils een fors bedrag per dag. In eerste instantie was ik razend enthousiast. Vervolgens begon het te knagen: bij mijn andere reizen bouwde ik natuurlijkerwijs relaties op en deed vervolgens mee met activiteiten van de mensen die ik wilde leren kennen. Ik vroeg me af of het betaald meegaan zo'n relatie in de weg zou staan.

Eindelijk komt Jan Helge binnen en schudt me de hand. Hij praat snel en gaat direct over tot wat er moet gebeuren. Terwijl hij de sleutel van het magazijn zoekt, vertelt hij dat het een hele klus was geweest om een rendierboer te vinden die een gast mee wilde nemen, en natuurlijk had hij graag het contact gelegd, hij wist hoezeer ik mijn best had gedaan om met een herder mee te kunnen. Hij is Sámi, maar komt niet uit de rendierhouderij, en zou zelf ook wel eens de befaamde trek mee willen maken. Het tourbedrijf dat bij het Sápmi Park hoort, krijgt regelmatig verzoeken van mensen die meewillen op de trek. Maar het komt er vrijwel nooit van, want niemand accepteert de vage data waarmee de Sámi werken. Mijn getob met de data die ik van Jan Helge kreeg, ligt vers in mijn geheugen. Nu eens was de migratie 'eind maart', dan 'half mei'. Uiteindelijk kreeg ik het bericht dat Nils Somby niet preciezer kon zijn dan '17 april tot en met 5 mei'. Jan Helge heeft het druk, moet Finnmark overal aan de man zien te brengen, maar natuurlijk gaan we eerst de kleren uitzoeken en hij holt de trap af naar de kelder. Hij praat, zoals hij e-mailt, hij beperkte zich tot de kortst mogelijke berichten. 'Gefeliciteerd,' zegt Jan Helge. 'Dat jullie meteen doorgaan naar de berghut om met de trek te beginnen, wat zal je nerveus zijn!' In de kelder pas ik laarzen, wanten, binnenmutsen en buitenmutsen met oorkleppen, helmen en motoroveralls. Alles lijkt berekend op grote kerels, ik heb moeite iets te vinden dat mij past, het zweet breekt me uit onder een wiebelende helm. Jan Helge drukt me nog een stel extra

laarzen in de hand voor het geval de andere nat worden. 'Pas op,' zegt hij, 'dat je niet bevriest.' Hij geeft me een Sámi-mes cadeau: 'Een Sámi-mes verliest nooit zijn waarde. Het koper dat in het handvat zit, heeft magische krachten, het beschermt je tegen kwade geesten.' Volgens de traditie geef ik hem iets terug, ik reik hem een exemplaar van mijn boek *De Noorse liefde van W.F. Hermans* aan.

De deur slaat dicht. We keren naar de auto terug, opgetogen en vol spanning kijk ik uit naar De Tocht. Mijn conditie is goed. Na de halve marathon gelopen te hebben, ben ik door blijven trainen. Als we lange afstanden moeten langlaufen is dat geen probleem, ik versta het Noors dankzij een talencursus die ik voor deze reis heb gedaan, ik ben dik ingepakt, wat kan er nog misgaan?

Nils rijdt door naar de garage, waar hij spullen koopt om zijn sneeuwscooter te repareren. Zuinigjes rekent hij me voor wat het kost. Twee derde van zijn bedrijfsuitgaven komen voor rekening van de aanschaf, reparatie en onderhoud van zijn sneeuwscooter. Bij de onkosten komen nog eens zijn auto en zijn 4WD Bike.

De volgende stop is een supermarkt. 'Nog een paar laatste boodschappen. Blijf maar zitten.' Hij komt terug met een plastic tasje met een brood, een zakje snoepjes, twee appels, een banaan en een pakje soep.

'Ik ben een slechte kok,' zegt hij. 'Onderweg zul je het moeten doen met vooral rendiervlees. Misschien gaan we een paar keer ijsvissen.'

'Alsof ik dat niet lekker zou vinden,' zeg ik en zie denkbeeldige stoofpotten in de buitenlucht voor me.

We rijden door naar zijn broer Rasmus, die de kudde heeft verlaten en nu thuis in Karasjok is bij zijn vrouw Elsa en hun negenjarige zoontje Mikkel. Een huis als dat van de anderen. Bij